
Prostorski oblikovni red - možna parola dneva

Author(s): Aleš PRIJON

Source: *Urbani Izziv*, No. 19, URBANISTIČNO OBLIKOVANJE (april 1992 / April 1992), pp. 40-46

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44180151>

Accessed: 21-02-2025 10:23 UTC

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

Aleš PRIJON

Prostorski oblikovni red - možna parola dneva

Uvod

Če v slovenskih mestih vlada vsaj določen oblikovni red, pa lahko za podeželje že iz drvečega avta ugotovimo popolno nečitljivost in zmedo (enako velja za raščena predmestja).

Pojav je zlahka razumljiv. Večino stavbnega fonda postavijo samograditelji, prepuščeni lastnemu tehnološkemu znanju in estetskim predstavam. Kvalitetnih vzorov in uporabnih konvencij nimajo (saj tudi na področju "visoke" arhitekture vlada stilna zmeda), zato se obnašajo podobno kot arhitekti začetniki (kar tudi so), to je, da poizkušajo ob čimmanjših stroških čim bolj preseči sosednjo arhitekturo.

Na inštitucije naletijo le ob predragih pristojbinah in preveč zamotanih upravnih postopkih, nekateri pa se odločijo tudi mimo tega in upajo, da jih država še dolgo ne bo opazila. Rezultat ni samo degradacija kulturne krajine, temveč tudi veliki družbeni stroški in nerazumljivo razmetavanje s prostorom.

Vsaj trije družbeni subjekti (ki jih povezuje prostor, vendar ima za vsakega izmed njih drugačen pomen) bi morali biti s stanjem nezadovoljni:

- država, ki bi morala ščititi prostor kot največjo nacionalno dobro, obenem pa tudi imeti program zaščite kulturnih vrednosti (identitete prostora),
- lokalna skupnost (občina), ki bi morala biti garant demokratične in racionalne izrabe prostora, zavedala pa naj bi se tudi tržne vrednosti prostora kot skupne dobrine in imela zanj program uporabe.
- in strokovnjaki, ki imajo sicer vrsto bogatih in aktualnih doktrin, a jih nekako ne uspejo uveljaviti (seveda se jim zdi, da gre za nekakšno zaroto proti stroki),
- ob tem pa seveda še samograditelji (tudi sivo- in črnograditelji), ki

zmotno mislijo, da so jo v prostorskem neredu še najbolj odnesli.

Stanje anonimne stanovanjske gradnje

Pri ohranjanju arhitekturne identitete dežele se pojavijo večji problemi na podeželju kot v mestih po eni strani zato, ker je podeželje s prostorskimi ureditvenimi pogoji (PUP-i) slabo prekrito, pa tudi kjer je, je določena v glavnem namenska raba prostora, oblikovalske omejitve in priporočila pa so redko ustrezno predstavljena, še manj pa sankcionirana (S. D. Valle, B. Ogorelec). Po drugi strani pa podeželje (sem po naravi tipoloških in morfoloških vprašanj spada tudi suburbana zazidava) zavzema veliko maso na novo izgrajene stavbne mase, ki se po pravilu izogne vsakršnemu oblikovnemu nadzoru.

Pozidava podeželja tudi predstavlja večjo nevarnost za prostor, saj se v mestih prostor razmeroma hitro reciklira (v svetu se zadnje čase zelo pogosto zamenjuje neustrezne stavbe z novimi - tudi zaradi neustreznega videza), tako da se hujše arhitekturne napake sčasoma odstranijo, vredne in kvalitetne stavbe pa se ohranijo. Na podeželju je ta proces nekontroliran. Prostorske omejitve so precej bolj ohlapne, prostora pa je očitno še vedno dovolj. Odvija se skoraj izključno zaradi prilagoditve stavbe novim funkcionalnim potrebam, pri čemer ohranjanje arhitekturnih in ambientalnih vrednosti ne predstavlja nikakršnega kriterija.

Če govorimo o zaščiti (ali pa vzpostavitvi, če smo še bolj ambiciozni - v nekaterih krajih je to vsekakor potrebno) arhitekturne identitete, je v nacionalnem merilu vsekakor najpomembnejše vplivati prav na nadzorovano in neoblikovano rast podeželja.

Posledica tega je, da največja masa nekvalitetne arhitekture nastaja praktično popolnoma nenadzorovano. Družbeni interes je v teh primerih težko definirati (terja strokovni napor, ki ga uprava nerada financira - zdi se ji skoraj odvečen), pa tudi ko je to storjeno (primeri redkih kvalitetnih PUP-ov), ga je precej lahko izigrati. Dobro so znani primeri, ko na izdano gradbeno dovoljenje za prenovno lastnik hišo podre in na njenem mestu postavi novo, podre samo pol stare hiše in jo preraste z dominantno novogradnjo, ali pa tik ob stari hiši zgradi novo (kot nadomestno gradnjo), ker omeni, da se mu ne izplača rušiti solidno grajenih starih zidov - s tem seveda ruši tudi morfološke zakonitosti lokacije.

To so pa tudi skoraj edini primeri, ko privatni graditelj trči ob deklariran družbeni interes, saj gre navadno za hiše, ki so zaščitene s strani spomeniškega varstva kot stavbna dediščina. Celo v takih primerih je lahko skoraj prepričan, da ga ne bodo doletele kakšne resnejše sankcije. V vseh ostalih primerih, ko zgolj kazni arhitekturno podobo ali pa ne spoštuje morfoloških zakonitosti okolja, pa je lahko popolnoma suveren. Tudi če v zazidalnih načrtih (ZN) ali PUP-ih obstajajo dovolj nadrobne omejitve, so v praksi dostikrat neuporabne (in to je tudi eden izmed razlogov, zakaj se jih rigorozno ne izvaja), ker se arhitekturno-urbanističnih rešitev ne da pripravljati vnaprej, po togih in po naravi univerzalnih receptih (to iluzijo poznamo iz zgodovine). Potreben je angažiran, sproten in selektiven strokovni pristop, česar pa občinske strukture v sedanjih organizacijski shemi ne zmorejo niti kadrovsko, kaj šele proračunsko.

Z uvajanjem strogega reda na to področje bi seveda ustrelili v prazno. Stanje podeželja ni takšno zato, ker do sedaj ne bi imeli opredeljenega družbenega interesa pri urejanju prostora podeželja. V navidezni katotičnosti prostorskih in oblikovnih form se zrcali trden notranji red konkretne družbe. Če se tujcu, ki je urbanistično podkovan, kažejo pri nas vzorci izrabe suburbanega prostora, identični tistim v centralni Turčiji, je to zgolj v potrditev mnenju,

da je prostor pač cenena dobrina in da tudi infrastrukturno nismo preveč zahtevni. O tem, da je obenem družba, ki se je tako strokovno kot politično (o tem ni dvoma) vseskozi zavedala usodnosti teh procesov, to vseeno tolerirala, obstajajo prepričljivi razlogi.

Socializem kot družbenoekonomski red ni zmogel (razen v zgodnji fazi, ko so bili ljudje še vsega hudega vajeni in z malim zadovoljni) zagotoviti obljubljenega socialnega programa. Kmalu je postalo jasno, da se je gradnja stanovanj iz vsaj delno pridobitniške dejavnosti (ali pa zgolj za ohranjanje vrednosti premoženja, kar so počele predvojne zavarovalnice in penzijski skladi) prelevila v družbeni strošek (čeprav je neogradnja še večji družbeni strošek) in da taka seveda še zdaleč ne bo mogla slediti potrebam. Komaj je uspela za silo pokrivati veliko migracijo prebivalstva v mesta, in če se ne bi v določenem zgodovinskem trenutku politično odločili za policentrični razvoj dežele, bi imeli sedaj še veliko hujše težave. Poleg benigno razraščene metropole (kjer bi verjetno tudi funkcionalne sheme odpovedale - razvrednotenje in getoizacija določenih mestnih predelov), bi imeli tudi ekonomsko in demografsko mnogo bolj izčrpano podeželje (česar sedaj ni - opraviti imamo predvsem z arhitekturno polucijo in semantično devalviranimi prostori). Postalo je jasno, da država obljubljenih stanovanj ne bo zgradila.

V takih razmerah je večini prebivalstva (to pa je bilo še vedno podeželsko prebivalstvo) preostalo le, da si samo zagotovi stanovanje. Ker pa si z opravljanjem osnovne dejavnosti ni dalo zagotoviti zadovoljive eksistence, so si ljudje pomagali z dopolnilnimi dejavnostmi. To, in ne "prislovična navezanost" slovenskega človeka na zemljo je povzročilo nastanek nam tipičnega sloja poldelavca/polkmeta. Hišo so si tako postavili na svoji zemlji, skladno s svojimi finančnimi, tehničnimi in strokovnimi zmožnostmi. Kakor je družba morala tolerirati slabo produktivnost v službi, saj so ljudje hranili moči za doma, je morala tolerirati tudi prostorski nered, saj bi z doslednim uvajanjem reda v prostor

večini prebivalstva popolnoma onemogočila rešitev stanovanjskega problema.

Slovenske sanje o lastni hiši z zelenjavnim vrtom okrog nje niso iz časov cenenih kreditov, temveč je njihov izvor starejši, v tem, da je bila to pač edina možnost. Akumuliranega denarja za nakup ni imel nihče (zato je gradil po fazah), ljudje pa so imeli čas (povprečna doba izgradnje take hiše je presegala deset let, če k hiši štejejo tudi fasado) in po svojih predstavah zadostno znanje.

Obup strokovnjakov, ki so bili vseskozi aktivno vpeti v svetovne tokove razvoja urbanističnih in arhitekturnih doktrin, je bil brezpredmeten spričo družbene nuje. Tako črne kot sive gradnje so bile družbeno vzeto funkcionalne (J. Dekleva).

Predlog modela uvajanja prostorskega in oblikovnega reda

Stanje se seveda ni kaj dosti spremenilo zato tudi rešitev problema arhitekturnega razvrednotenja krajine terja ekonomske in ne omejitvene prijeme. Čeprav morda na prvi pogled zveni nenavadno, predlagam institucionalni model regulacije tega problema.

Razloga sta dva: prvič, trdim, da stroka sama ni sposobna (operativno) rešiti tega sicer na videz strokovnega vprašanja, in, drugič, menim, da je dolžnost države, da štiti demokratično družbeno ureditev, kar pomeni, da štiti skupen interes pred posameznikovim in posameznika pred skupnostjo. Konkretno bi to pomenilo, da je njena dolžnost ohranjati elemente kolektivne identitete, obenem pa pomagati posamezniku pri iskanju rešitev katere bodo imele zanj isto vrednost, bodo pa sprejemljive tudi za okolico.

Država ne more pričakovati kooperacije s sivograditelji skozi institucionalne kanale, lahko pa prek parainstitucionalnih oblik pritegne samograditelje s tem, da rešuje njihove (pretežno ekonomske) probleme pri gradnji, obenem pa jim podtakne tudi arhitekturne rešitve.

Najprej odgovor na prvo vprašanje, ki se zastavlja: Zakaj je stroka nemočna? (Nato pa še: Kaj naj naredi država?)

Strokovnjaki (arhitekti) se počutijo nepotrebne pri oblikovanju individualne gradnje. Slovenskemu človeku je arhitekt potreben manj kot dentist (kot je duhovito pripomnil Janez Koželj), čeprav mu je arhitektura navkljub njegovemu prepričanju neprimerno bolj. Napačno zasnovano bivališče bo občutil vsakodnevno, za razliko od zobobola. Arhitekti so za svoje delo mizerno plačani in še to ceno si zbijajo z nelojalno konkurenco.

Veliko jih je prepričanih, da bi si z uveljavitvijo in spoštovanjem cehovskih pravil lahko dvignili ugled in ceno (tako kot to počnejo zelenjavarji na tržnici), ob tem pa računajo na samodisciplino in zakonodajo, ki bi uvedla red in odgovornost. Strokovne zbornice naj bi določale kriterije za podeljevanje licenc in zagotavljale minimalne cene, s katerimi bi arhitekt lahko zagotavljal tudi materialno odgovornost za svoje delo (bil bi zavarovan).

Z vzgojo in agitiranjem naj bi arhitekto navdušili za takšno samorganiziranost, kakršno na razvitem zahodu že dolgo poznajo (da ustanovijo zbornice in sforsirajo zakonodajo).

Tu pa je tudi osnovni razlog, zakaj bi bila takšna pot pri nas jalova. Razlog reda pri sosedih in nereda pri nas ni v arhitektih. Razlog je v temeljni racionalnosti družbe. Če je v Nemčiji racionalno plačati arhitekta tudi za to, da nadzira in jamči za vse detajle, potek dela, izbor izvajalcev, roke izvedbe in kvaliteto, obenem pa njegova zavarovalnica krije morebitne napake, je v afriških državah ceneje tvegati, da se vsake stote stopnice podrejo, vsake tretje pa so stopnicam samo podobne. Kje smo mi, se da sklepati po zemljepisni širini, še bolj pa po vlogi arhitektov v družbi.

Primerjave z razvitim Zahodom so zato bolj romanticizem kot pa podlaga kakšnega resnega operativnega modela.

Ko bo družbeno gledano ceneje plačati arhitekta - predvsem zato, da jamči za kvaliteto izvedbe, zraven pa še oblikuje stavbno maso, se bodo strokovne zbornice pojavile same od sebe. Vsak arhitekt bo moral jamčiti za tehnološko kvaliteto (to bo za svojo varnost zahteval investitor) in bo zato tudi omejen s spodnjo ceno. V tem trenutku, ko bodo minimum zagotavljali vsi (tu pa sploh še ni arhitekture), se bodo pokazale razlike med dobrimi in slabimi arhitekti. Arhitekti bodo postali tržno blago, v svoje veliko zadovoljstvo. S sedanjem stanjem, ko so nekakšni družbeni marginalci-modreci, seveda upravičeno niso zadovoljni.

Kaj potem vseeno lahko naredi stroka, da zadosti svoji moralni obvezi? (Prostovoljno in enostransko spoštovanje cehovskih pravil je samomorilsko, ker se jih v danih razmerah večina seveda ne bi držala). Delovati mora na področju, kjer lahko kaj izboljša, to pa je, da izkoristi državni aparat za dosego strokovnih ciljev.

Dolžnost države v demokratičnih družbah je, da uravnava družbene procese iz ekscenčnih oblik nazaj v splošno sprejemljiv okvir (ta je po definiciji določen s političnim konsenzom). Arhitekturna zmeda in urbanistični nered sta vsekakor družbeno vzeto ekscesa, saj po eni strani povzročata izgubo (lokalne in nacionalne) identitete, simbolne umeščenosti ljudi v prostor in identifikacije z njim. Obenem pa rušita obstoječe kulturne vzorce bivanja in naseljevanja (če tu ne gre za evolucijo teh vzorcev, nastane velika vsebinska praznina, ki se odčituje kot neurejen in simbolno izpraznjen prostor). Obenem pa prostorski nered zaradi svoje neracionalnosti zelo podraži družbene stroške. Komunikacije, infrastruktura in funkcionalne povezave (informacije, gravitacije prebivalstva) postanejo neustrezne in nezadostne. Največja škoda, ki pa je po svoji naravi še ireverzibilna, pa se zgodi s potratnim trošenjem prostora.

Izmed vseh subjektov oblikovanja prostora je videti, da bi bila edino država sposobna voditi globalno prostorsko politiko, če bi ji uspelo vzpostaviti vitalen, strokoven in cenen

inštrument vpliva na prostorske in oblikovne odločitve.

Kako sploh institucionalno navezati stik z največjim prostorskim "škodljivcem", samograditeljem, ne da bi bila ogrožena njegova temeljna pravica do strehe nad glavo?

V demokratičnih družbah je lokalni skupnosti prepuščeno, da si po svojih potrebah organizira prostor, da gospodari s prostorom (torej tudi trži z njim), planira izrabo in pogoje izrabe. Država le preverja usklajenost teh procesov s širšim prostorom (zato morajo občine svoje srednjeročne in dolgoročne plane uskladiti z državnimi) in po potrebi intervenira. Obenem pa je država garant spoštovanja pravic vsakega posameznika - te seveda niso prepuščene v presojo lokalni skupnosti.

Pričakovati je, da bodo samograditelji (posebej še črno- in sivograditelji) pogosto v konfliktu z občinskimi upravnimi strukturami in da le-te ne bodo pripravljene na kompromisne rešitve (ščitile bodo red). Samograditelj seveda ne more računati na kooperativnost občine - občina komaj zbere denar za izdelavo planov, tako da ima vsaj formalno pokrite posege v prostor. Podrobnejšega prostorsko/oblikovnega koncepta pa občina nima, saj nima niti kadrov niti pretiranega interesa (ker bi taka politika terjala prilagodljivo in permanentno strokovno angažiranje, kar se zdi občini predrago). Potrebno znanje sicer je zbrano v posebnih inštitucijah (zavodi za varovanje dediščine, univerza, inštituti ...), vendar organizacijsko zmorejo komaj gasiti požare.

V interesu države pa je, da se vsi ti nujni procesi odvijajo po načelu najmanjše škode in lahko v to smer tudi bolj neodvisno svetuje, ker ni obremenjena s konkretnimi lokalnimi koristmi in interesi. Zato država v odnos občina - samograditelj lahko vstopi kot svetovalec v korist obeh, pa tudi v korist državne politike na področju oblikovanja identitete krajine.

Ta obojestranski interes je nujen, da občina posegov "od zgoraj" ne bi ovrhala in da bi samograditelji sploh

sodelovali (lokalno prebivalstvo na uradnika z metrom v roki reagira navadno samozaščitno).

Občina bi pridobila po eni strani prostorsko bolj urejeno obnašanje samograditeljev, po drugi strani pa vpogled v neinstitucionalizirane procese v prostoru, kar bi ji omogočilo tudi bolj realno planiranje. Samograditelji pa bi dobili zase najpomembnejše podatke o ceni in dostopnosti gradbenih materialov, podatke o izvajalcih, rokih, kvaliteti, možnosti najetja kreditov, ter arhitekturno in funkcionalno svetovanje, seveda brezplačno.

Pri vzpostavljanju takšnega institucionalnega modela uvajanja oblikovnega in prostorskega reda v podeželsko gradnjo je treba pojasniti tri elemente takšne akcije:

- a) cilji in metode,
- b) operacionalizacija modela (organizacijska shema),
- c) na kakšen način ga vzpostaviti.

Cilji in način dela svetovalne službe

Najpomembnejši cilj z družbenega vidika je vzpostavitev racionalnosti v prostorske vzorce pozidave podeželja - dosedanja neurejenost je seveda racionalna z gledišča, da se nov stanovanjski fond na neki način mora zgraditi, neracionalna pa je po izrabi prostora in v odnosu do kulturne dediščine. Neurejenost povzroča velike (preložene) stroške.

Z družbenega stališča je poleg ekonomskega vidika vsekakor najpomembnejša možnost vodenja nacionalne politike oblikovanja prostora. Možnosti neposrednega vpliva so zelo majhne (v naših razmerah je stroga regulacija iluzija), možnosti posrednega vplivanja pa ogromne. Tu gre za možnost zaščite videza kulturne krajine in varovanja tipoloških in morfoloških značilnosti prostora.

Lokalnim skupnostim (občinam) bi program omogočal posreden vpliv na nered v prostor (neposrednega izvajajo same), vpogled v trende preoblikovanja prostora in s tem možnost planiranja izrabe prostora in oblikovanja daljnoročnejših po-

litik. In kar je najpomembnejše, zaščito ambientalnih in arhitekturno/urbanističnih kvalitet (katere same ne morejo zagotoviti), ki pa predstavljajo tudi eno osnovnih tržnih vrednosti prostora. Turistična atraktivnost bo po vsem sodeč v bodočnosti eden glavnih virov zaslužka za podeželje.

Samograditeljem pa bi ta služba nudila za njih najpomembnejše informacije in jim strokovno svetovala v vprašanih gradnje.

Za določeno regionalno področje Slovenije bi skrbel regionalni svetovalec, ki bi imel lasten koncept zaščite arhitekturnih in urbanističnih kvalitet prostora (kateri naj bi bil seveda usklajen z nacionalnim programom) in bi zanj tudi osebno odgovarjal nekakšnemu posvetovalnemu organu na ravni republike, ki bi določal nacionalni program in podeljeval licenco regionalnim svetovalcem. Regionalni svetovalec bi bil podobna inštitucija, kot je iz zgodovine (in iz sosedstva) poznani mestni arhitekt. Podrejeni bi mu bili lokalni svetovalci, katerih število bi bilo seveda odvisno od potreb in zmožnosti, največ pa verjetno od intenzivnosti prostorskih sprememb na določenem območju. Lokalnim svetovalcem bi pri delu pomagali npr. strokovnjaki prostovoljci ter študentje arhitekture in sorodnih strok. Ker je pričakovati, da bi dejavnost sčasoma dobila ekonomsko podlago (interes kapitala), bi se lahko skladno s tem tudi kadrovska okrepila.

Poverjeniki bi pri svojem delu lahko računali še na pomoč že obstoječih inštitucij, ki bi tudi na ta način lahko operacionalizirale svoje koncepte in programe; to so na primer: zavodi za varovanje dediščine, raziskovalne organizacije in inštituti, posamezne fakultete ... Ta podpora bi bila lahko konkretna (prostori, finance), operativna (konkretni programi in raziskave) ali pa vsaj načelna (nice guys).

Urad takšnega lokalnega svetovalca bi samograditeljem nudil pomoč na različnih področjih gradnje.

Osnovna pomoč, zaradi katere bi samograditelji sploh vzpostavili stik s svetovalcem, so informacije o cenah

in proizvajalcih gradbenih materialov, možnosti dobave (povezovanje z drugimi samograditelji), informacije o izvajalcih obrtniških del (kvaliteti, ceni). Svetovanje o tehnoloških rešitvah (potek gradnje in detajli), porabi energije, informacije o komunalnih vodih, pomoč pri pridobitvi soglasij in tolmačenju upravnega postopka.

Pri tej dejavnosti je cilj svetovalne službe seveda tudi v tem, da sugerira lokalno tipične in arhitekturno sprejemljive rešitve in se angažira pri iskanju takšnih možnosti.

Tu je seveda pomembno, da svetovalna služba svetuje tudi črno-graditeljem (načelo manjše škode), a jih opozori na zahteve občinskega plana ter na realne možnosti kasnejše legalizacije njihove gradnje oziroma rušitve.

Takšen urad bi nudil tudi arhitekturno svetovanje, ki bi obsegalo projektiranje v merilu 1 : 100, kjer bi reševali funkcionalno shemo prostorov, razmerja stavbe, razmerja do drugih stavb (upoštevaje urbanistične zakonitosti prostora) in predloge reševanja detajlov. S strokovnega stališča je to tudi eden glavnih ciljev akcije, saj bi se tako izognili velikemu številu arhitekturnih spačkov, obenem pa bi bili ljudje deležni tudi skromne arhitekturne vzgoje, kar bi seveda lahko vplivalo na spremembo estetskih vrednot.

Urad bi nudil tudi podatke o možnostih najetja posojil in deloval kot sogovornik bank pri iskanju ustreznih možnosti.

Organizacijska shema delovanja modela

Celoten sistem svetovalne službe bi bil organiziran po hierarhičnem načelu in bi temeljil na osebni strokovni odgovornosti svetovalcev, ki bodo morali imeti izdelan lasten program svetovanja in varovanja arhitekturne identitete. Lokalni poverjenik bo vodil delo operativnega urada in svojih sodelavcev. Odgovoren bo regionalnemu poverjeniku. Le-ta bo moral imeti lasten program varovanja arhitekturne in urbanistične identitete regije, voditi bo moral lastno politiko, za katero bo odgovoren

edino strokovnemu svetu (na ravni države), kateri mu bo podeljeval licenco.

Sistem bo hierarhičen vse do najvišjega organa, strokovnega sveta. Hierarhičnost je potrebna, saj mora zagotavljati enotno nacionalno politiko na tem področju. Hierarhija seveda v programskem smislu, ne pa v operativnem, saj bi to omejevalo iniciativnost. Skoraj edini instrument kontrole bi bilo podeljevanje licenc navzdol, možnost odpoklica in sugestij.

Najvišji organ, strokovni svet na ravni republike (lahko tudi avtonomno telo znotraj ministrstva za urejanje prostora), pa bo določal nacionalni program in strokovne usmeritve. Sestavljen bi bil iz skupine strokovnjakov, ki bi odločitve sprejemala s konsenzom. Ta demokratičnost na najvišji ravni je seveda nujna, da sistem ne bi razvodenel v možnih idejnih monopolih (ki so v majhnih družbah skoraj vedno prisotni). Obenem pa ne bi predstavljala velike nevarnosti, da bi fundamentalizem posameznih članov blokiral delo sveta, ker tako ne bi imel operativne funkcije. V glavnem bi svet potrjeval pravilno usmerjenost regionalnih svetovalcev in bi le na največje neskladnosti reagiral z odvzemanjem licence. O ustreznosti posameznih svetovalcev bi govorilo več pokazateljev: uspešnost urada (odziv prebivalstva), reakcije strokovnih krogov, inštitucij in lokalnih oblasti ter usklajenost rezultatov dela urada z nacionalno politiko strokovnega sveta.

Ena najpomembnejših nalog svetovalne službe bi bila pritegnitev kapitala v krog svetovanja. Jasno je, da služba, ki bi slonela na proračunu, ne bi mogla računati na pretiran razmah, pa tudi samoiniciativnosti ne bi razvila.

Poiskati bi bilo potrebno stične točke med delom svetovalne službe in interesi kapitala. Tu se odpira nekaj možnosti. Ena možnost so vsekakor proizvajalci gradbenega materiala in opreme, ki so zainteresirani, da so informacije o njihovih izdelkih dostopne čim večjemu krogu potencialnih potrošnikov.

Pomoč države in lokalne uprave bi bila lahko neposredna (z delnim pokrivanjem stroškov) in posredna - z olajšavami in oprostitvijo nekaterih davkov graditeljem, ki bi delali v soglasju s svetovalnim uradom. S tem bi povečali atraktivnost svetovalne službe.

Največje finančno zanimanje pa je pričakovati s strani bank, predvsem hipotekarnih, ki so zainteresirane za povečanje vrednosti investicije. Stavbe, ki bodo tehnološko in oblikovno kvalitetno grajene, bodo predstavljale večjo vrednost in s tem večjo jamstvo povrnitve odobrenega posojila. Tu se interesi bank in svetovalne službe neposredno ujemajo. Svetovalna služba bo za banke obenem dragocen sogovornik in vir informacij o možnih oblikah kreditiranja tovrstne gradnje, ki pri nas predstavlja večji delež stanovanjske izgradnje.

Kako vzpostaviti svetovalno službo?

Svetovalna služba bo zaživela, če bo ekonomsko uspešna in se bo lahko vsaj v pretežni meri financirala sama, zato je nujno iskati ekonomski interes subjektov, ki so v delo vključeni (izvzemši entuzijaste in pristojevalce).

Obenem pa bo potrebno akcijo zastaviti tudi neposredno, to je z infiltracijo v obstoječe državne institucije, ki to področje formalno delno že pokrivajo.

Za začetni zagon je potrebno uporabiti državni denar in obstoječe upravne službe. Čeprav je prostorski red eden temeljnih interesov države, bo potrebno za angažiranje države pridobiti politično podporo.

Ker je državna uprava po svoji naravi ena najbolj inertnih organizacij in na njeno iniciativnost ne gre računati (tovrstne predloge bi ob izkazani naklonjenosti deponirala do naslednjega mandata), prav tako pa z odporom gleda na parainstitucionalno inovativnost, je jasno, da bo morala izvedbo akcije speljati skupina angažiranih posameznikov-strokovnjakov z zelo jasnim in udarnim operativnim planom. Sodelovanje

državnih organov bo morala pač izsiliti s političnim pritiskom.

Čisto strokovni problemi v zvezi oblikovanja regionalno tipične arhitekture in zaščite kulturne krajine so k sreči obenem teme, do katerih ima afiniteto tudi laično prebivalstvo in so kot taki politično zelo uporabni. Če bi na primer veterinarji poizkušali kakšno svoje strokovno vprašanje politično vnovčiti, bi odziv verjetno izostal, pri vprašanjih urbanizma in zaščite nacionalne identitete pa se ljudje zlahka vnamejo.

Zato bi se dalo marsikatero modro politično stranko navdušiti, da red in zaščito prostorske identitete, kakor tudi socialne prednosti, ki jih program svetovalnih uradov omogoča, izkoristi za nabiranje političnega kapitala. Skupina strokovnjakov, ki bi vodila akcijo, bi stranki ponudila organizacijsko-operativno shemo in predlog zakonskega okvira akcije, stranka pa bi poskrbela, da se predlog spravi skozi parlament in v državne inštitucije.

Celoten program svetovalne službe bi moral imeti ob tem, da ne bi posegal v pristojnosti občin, določene zakonske osnove, s katerimi bi lahko vplival na uspešnost akcije. Predvsem bi šlo za stimulacije, saj naj bi bili kooperativni posamezniki nagrajeni z davčnimi olajšavami (tudi pri nabavi materiala in plačilu storitev). Zato bi bila naloga politične akcije tudi izpeljava ustrezne zakonodaje.

Zaključek

Glavni smoter tako zastavljenega programa bi bil, da se uvede čim večji red tudi na izveninstitucionalna področja gradnje. Zelo pomembno je, da bi z majhnimi stroški precej izboljšali bivalni standard prebivalstva, predvsem pa na področje samograditeljstva uvedli večjo racionalnost.

Motiv strokovnjakov pa je seveda predvsem v dvigu kulture oblikovanja anonimnega grajenega tkiva, zaščiti nacionalne tipologije in morfologije ter v raziskovanju smeri razvoja obeh.

Aleš Prijon, dipl. inž. arh.